

თინათინ ერქვანია

სახელმწიფოსა და რელიგიის ურთიერთმიმართების სამართლებრივი კონტექსტი – ქართული მოდელი

მოკლე შედარებით-სამართლებრივი მიმოხილვა
ევროპული კავშირის მაგალითზე

თინათინ ერქვანია*

ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი.

შესავალი

ზოგადად, კონსტიტუცია, როგორც ასეთი, აღიქმება როგორც სოციუმის თვითრეალიზაციის სამართლებრივი ფორმა, მისი წარსულის კანონზომიერი შედეგი და ერთგვარი კულტურული ფენომენი¹. ამ სენტენციის გათვალისწინებით, ადამიანისა და სახელმწიფოს ურთიერთობის მარეგულირებელი ცალკეული საკანონმდებლო დანაწესი არის შესაბამისი ნაციონალური სამართლებრივი (და არა მხოლოდ) კულტურის ნაწილი და განპირობებულია მისით. რელიგიის თავისუფლების სფეროში მოქმედი ქართული კანონმდებლობა ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთი საინტერესო ნიმუშია.

საქართველოს 1921 წლის 21 თებერვლის პირველი კონსტიტუციის მე-16 თავის (142-ე, 143-ე და 144-ე მუხლები) თანახმად, „სახელმწიფო და ეკლესია განცალკევებული და

---

* თსუ იურიდიული ფაკულტეტის მაგისტრი.

გერმანული სამართლის მაგისტრი (LL.M HU Berlin), ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტი, ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, კონრად ადენაუერის ფონდის სტიპენდიანტი.

¹ 1982 წლიდან ჩამოყალიბდა კონცეფცია „კონსტიტუციური სწავლების“, როგორც ერთგვარი „კულტურული მეცნიერების“ შესახებ. *Habärle, Peter: Das europäische Georgien, მოხსენება (მადლობის სიტყვა) თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახ. უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორის წოდების მინიჭებასთან დაკავშირებით (2009 წლის 10 მარტი). Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart. 58, 2010, S. 409-411.*

დამოუკიდებელი არიან. არც ერთ სარწმუნოებას არა აქვს უპირატესობა. ხარჯის გაღება სახელმწიფოს ხაზინიდან და ადგილობრივ თვითმმართველობათა თანხიდან სარწმუნოებრივ საქმეთა საჭიროებისათვის აკრძალულია“.

საქართველოს მოქმედი 1995 წლის 24 აგვისტოს მეორე კონსტიტუციის მე-9 მუხლის მიხედვით, „სახელმწიფო აცხადებს რწმენისა და აღმსარებლობის სრულ თავისუფლებას, ამასთან ერთად აღიარებს საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებულ როლს საქართველოს ისტორიაში და მის დამოუკიდებლობას სახელმწიფოსაგან. საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა განისაზღვრება კონსტიტუციური შეთანხმებით. კონსტიტუციური შეთანხმება სრულად უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, კერძოდ, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა სფეროში“.

საქართველოს პირველი და მეორე (მოქმედი) კონსტიტუციის ანალოგიური დებულებები აბსოლუტურად განსხვავებულ რეალობას აღწერს: პოსტსაბჭოური სამართლებრივ-პოლიტიკური რეალობა საქართველოში, რელიგიის თავისუფლების სფეროში, მე-20 საუკუნის დასაწყისისგან განსხვავებით, ერთი შეხედვით შედარებით დესეკულარიზირებული ჩანს. როგორია სამართლებრივი რეალობა სინამდვილეში? ამ საკითხის და მოცულობის სტანდარტული პარამეტრების გათვალისწინებით, სტატიის მიზანია რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუციონალიზაციის (forum externum) განმსაზღვრელი ქართული ნორმატივებისა და ევროპული სტანდარტების ანალიზი, მოქმედ კანონმდებლობაში არსებული საკანონმდებლო ხარვეზების აღმოჩენა, ხარვეზების აღმოსაფხვრელად წინადადებების შეთავაზება და ამ თემატიკის გარშემო დისკუსიის გაღრმავება. შედარებით-სამართლებრივი და სისტემურ-ლოგიკური მეთოდების საფუძველზე, სტატია ფრაგმენტულად მიმოიხილავს ევროპული კავშირის ფარგლებში მოქმედ სამართლებრივ ნორმებს, რელიგიური გაერთიანებების და სახელმწიფოს ურთიერთობის სამართლებრივ მოდელს, სეკულარიზმის და პოსტსეკულარიზმის, პოლიტიკური ეთიკის და ე.წ. ოფიციალური თეოლოგიის ურთიერთმიმართების პრობლემატიკას და აანალიზებს სახელმწიფოსა და რელიგიური გაერთიანებების ურთიერთობის მომწესრიგებელი ქართული ნორმატივების საკანონმდებლო სქემას.

1. სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის თანამედროვე სამართლებრივი მოდელები

სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის თანამედროვე კლასიკურ ფორმებად კონსტიტუციურ-სამართლებრივი დოქტრინა, ძირითადად, სამ მოდელს განასხვავებს²:

² სახელმწიფო ხელისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების ურთიერთმიმართების სამართლებრივი ფორმების სამ

- ა) სახელმწიფო ეკლესია ანუ დომინანტი ეკლესია³. ინსტიტუციონალური და ფუნქციონალური ურთიერთკავშირი სახელმწიფოსა და დომინანტ რელიგიურ გაერთიანებას შორის. მაგ., გაერთიანებული სამეფო, ფინეთი, დანია, საბერძნეთი, შვეიცარიის რამდენიმე კანტონი.
- ბ) სახელმწიფოსა და რელიგიური გაერთიანებების გამიჯვნის მოდელი. გამიჯვნის მოდელი სახეზეა, როდესაც რელიგია, როგორც საზოგადოებრივი ფენომენი, განეკუთვნება მხოლოდ კერძო სექტორს და რელიგიური გაერთიანებები კერძოსამართლებრივი იურიდიული პირების ფორმით თანაარსებობენ. მაგ., ნიდერლანდები, ირლანდია, საფრანგეთი, აშშ.
- გ) სახელმწიფოსა და რელიგიური გაერთიანებების კოოპერაციის მოდელი. კოოპერაციის მოდელი სახეზეა, როდესაც რელიგიას და რელიგიურ გაერთიანებებს რელიგიურად ნეიტრალური სახელმწიფო პოზიტიურ კონტექსტში აღიქვამს, მათთან კოოპერირებს და მათ განსაკუთრებულ სამართლებრივ სტატუსს ანიჭებს. მაგ., ესპანეთი, პორტუგალია, ბელგია, ლუქსემბურგი, ავსტრია, იტალია, გერმანია. კოოპერაციის ფორმები და მასშტაბი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში განსხვავდება, ძირითადად, რელიგიური გაერთიანებების დაფინანსების და საგანმანათლებლო სექტორში ურთიერთთანამშრომლობის სტილისტიკით. კოოპერაციის მოდელი აღიქმება როგორც გამიჯვნის მოდელის ზომიერი სახე, რომელიც ახდენს ინსტიტუციონალური გამიჯვნისა და კოოპერაციის ფორმებისა და შესაძლებლობების კომბინირებას⁴.

ზოგადად, რელიგიური გაერთიანებების ინსტიტუციონალიზაციის ორი ფორმა არსებობს: რეგისტრაცია კერძო სამართლის არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის ფორმით (შემდგომში – ა(ა)იპ) და რეგისტრაცია საჯარო სამართლის იურიდიული პირის (შემდგომში – სსიპ) ფორმით. ზოგიერთ სახელმწიფოში, არც არის გათვალისწინებული რელიგიური გაერთიანებების კონკრეტული სახის იურიდიულ პირად ან საერთოდ იურიდიულ პირად რეგისტრაციის შესაძლებლობა, თუმცა არსებობს სამართლებრივი მექანიზმები მათი ეროვნულსამართლებრივ სისტემაში ინტეგრაციისათვის (ეპარქიები, რწმუნებულები და სხვ.). რელიგიური გაერთიანება, რომელიც რეგისტრირებულია სსიპ-ის ფორმით, სხვა სსიპებისგან განსხვავდება სამი ნიშნით: არ ახორციელებს საჯარო ხელისუფლებას, ორგანიზაციულად არ განეკუთვნება სახელმწიფო ორგანოთა სისტემას და არ ექვემდებარება სახელმწიფო ხელისუფლებას. ა(ა)იპ-სა და სსიპ-ის სტატუსს შორის სხვაობა ვლინდება, ძირითადად, დაფინანსების გაუმჯობესებულ სქემაში და სამართლებრივ-სტატუსობრივ რანგში – სსიპ-ად

კლასიკურ სახეობად დაყოფა, თითოეული ქვეყნის სამართლებრივი და რელიგიური ტრადიციების თავისებურებების გათვალისწინებით, პირობითია. მაგ., ირლანდიაში ეკლესია და სახელმწიფო გამიჯნულია ერთმანეთისაგან, თუმცა გარკვეულ სფეროებში რომის კათოლიკური ეკლესია მნიშვნელოვნად დომინირებს. *Unruh, Peter, Religionsverfassungsrecht, Baden-Baden 2009, S. 312.*

³ მითითებული მოდელის მხოლოდ ქრისტიანული კონფესიების ინსტიტუციებზე გავრცელებას, ლოგიკურია, განაპირობებს ევროპული კულტურულ-ისტორიული კონტექსტი. გარდა ქრისტიანული კონფესიებისა, სხვა რელიგიის გავრცელების მასშტაბი ევროპული კავშირის ფარგლებში ისტორიულად გაცილებით მცირე იყო. *რობერსი, გერჰარდ (რედ.), სახელმწიფო და ეკლესია ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში, მეორე გამოცემა, 2011, გვ. 665.*

⁴ *Korith, Stefan, Freiheit der Kirchen und Religionsgemeinschaften, in: Merten, Detlef/Papier, Hans-Jürgen Hrsg., Hanbuch der Grundrechte, Heidelberg 2011, S. 620.*

რეგისტრირებული რელიგიური გაერთიანება, როგორც წესი, განსაკუთრებულ საგანმანათლებლო და საჯარო ფუნქციებს ასრულებს⁵. სისტემაში, სადაც ორივე სახის იურიდიული ფორმის სახით რელიგიურ გაერთიანებათა რეგისტრაცია დაიშვება, მათ შორის სტატუსობრივ სხვაობას აბალანსებს ყველა რელიგიისათვის თანაბრად ხელმისაწვდომი სასურველი სამართლებრივი ფორმატი და საკანონმდებლო სივრცე⁶.

სახელმწიფოს და რელიგიური გაერთიანებების ურთიერთობის სამართლებრივი ფორმების სამეულად დაყოფის სტანდარტული მოცემულობის პარალელურად, მოქმედებს თეზა რელიგიური გაერთიანებების და სახელმწიფო ხელისუფლების ურთიერთმიმართების ორსაფეხუროვანი მოდელის შესახებ, რომლის მიხედვით, სახელმწიფო რელიგიის სფეროს რეგულირებისას, უპირველესად, ახდენს რელიგიის თავისუფლების, როგორც ინდივიდუალური, კოლექტიური და კორპორაციული თავისუფლების საკონსტიტუციო დონეზე ძირითადი უფლების რანგში რეგულაციას (პირველი საფეხური) და მომდევნო ეტაპზე, ეროვნული კულტურულსამართლებრივი ტრადიციების შესაბამისად, ქმნის სპეციფიკურ სამართლებრივ და ინსტიტუციონალურ რესურსებს, რელიგიის თავისუფლების განსახორციელებლად (მეორე საფეხური).

ევროპული კავშირის სამართლებრივი სივრცე რელიგიის თავისუფლების განხორციელების სამართლებრივ გარანტიებს ქმნის სწორედ აღწერილი ორსაფეხუროვანი სისტემის ფარგლებში⁷.

2. რელიგიური გაერთიანებების ინსტიტუციონალიზაციის ცალკეული ასპექტები ევროპულ კავშირში

რელიგიის თავისუფლება⁸ სტანდარტულად მოიცავს რომელიმე რელიგიის აღიარების ან არაღიარების, რელიგიური კუთვნილების შესახებ ინფორმაციის კონფიდენციალურობის დასაშვებობის ან რელიგიის შეცვლის თავისუფლებას. ასევე, მარტო, თანამოაზრეებთან ან რელიგიური გაერთიანებების წევრებთან ერთად რელიგიურ რიტუალებში მონაწილეობის

⁵ ცალკეულ სახეობებთან დაკავშირებით იხ., რობერტი, გერჰარდ (რედ.), სახელმწიფო და ეკლესია ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში, მეორე გამოცემა, 2011.

⁶ *Walter, Christian*, Religions- und Gewissensfreiheit, in: *Grote, Rainer/Marauhn, Thilo (Hrsg.)*, Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz, Tübingen 2006, S. 860 ff.

⁷ *Unruh, Peter*, Religionsverfassungsrecht, Baden-Baden 2009, S. 321 ff.

⁸ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მართლმსაჯულებით რელიგიის თავისუფლების ერთმნიშვნელოვანი კონკრეტული დეფინიცია ჯერჯერობით არ არის შემუშავებული. *Walter, Christian*, Religions- und Gewissensfreiheit, in: *Grote, Rainer/Marauhn, Thilo (Hrsg.)*, Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz, Tübingen 2006, S. 838 ff.

ან არმონაწილეობის უფლებას, სიტყვით/საქმით რომელიმე რელიგიისადმი მსახურების ან რელიგიური სწავლებით სხვათა ინდოქტრინაციის შესაძლებლობას⁹.

რელიგიის თავისუფლებას, სხვა ძირითად უფლებებთან ერთად, არეგულირებს ევროპული კავშირის სადამფუძნებლო ხელშეკრულების მე-6 მუხლი, რომელიც ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის სტანდარტულ სქემაზე მითითებით განსაზღვრავს ადამიანის უფლებების დაცვის მინიმალურ სტანდარტს ევროპული კავშირის ფარგლებში¹⁰. რელიგიის თავისუფლებას ეხება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის უშუალოდ მე-9 მუხლი¹¹, ევროკავშირის ძირითად უფლებათა ქარტიის მე-10 მუხლი¹², 21-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი¹³, 22-ე მუხლი¹⁴ და სხვ.¹⁵

ევროპული კავშირის სადამფუძნებლო ხელშეკრულების მე-5 და მე-6 მუხლის შესაბამისად¹⁶, ევროკავშირის ორგანოებს არ გააჩნია წევრ სახელმწიფოთა შიდასამართლებრივ სივრცეში რელიგიის თავისუფლების უზრუნველყოფი მექანიზმების შემუშავების კომპეტენცია¹⁷. ამავ ხელშეკრულების მე-4 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, ევროპული კავშირი პატივს სცემს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა ეროვნულ იდენტიტეტს, რომელიც

⁹ *Meyer-Ladewig, Jens*, EMRK – Europäische menschenrechtskonvention, Handkommentar, 3. Aufl., Baden-Baden 2011, S.228 ff.

¹⁰ Treaty of European Union (TEU), Article 6: „1. The Union recognises the rights, freedoms and principles set out in the Charter of Fundamental Rights of the European Union of 7 December 2000, as adapted at Strasbourg, on 12 December 2007, which shall have the same legal value as the Treaties. The provisions of the Charter shall not extend in any way the competences of the Union as defined in the Treaties. The rights, freedoms and principles in the Charter shall be interpreted in accordance with the general provisions in Title VII of the Charter governing its interpretation and application and with due regard to the explanations referred to in the Charter, that set out the sources of those provisions. 2. The Union shall accede to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Such accession shall not affect the Union’s competences as defined in the Treaties. 3. Fundamental rights, as guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and as they result from the constitutional traditions common to the Member States, shall constitute general principles of the Union’s law.“

¹¹ European Convention on Human Rights (ECHR), Article 9: “1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance. 2. Freedom to manifest one’s religion or beliefs shall be subject only to such limitation as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others“.

¹² Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFREU) Article 10 (Freedom of thought, conscience and religion): „1. Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion. This right includes freedom to change religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or in private, to manifest religion or belief, in worship, teaching, practice and observance. 2. The right to conscientious objection is recognised, in accordance with the national laws governing the exercise of this right“.

¹³ Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFREU) Article 21, Section 1 (Non-discrimination):

„Any discrimination based on any ground such as sex, race, colour, ethnic or social origin, genetic features, language, religion or belief, political or any other opinion, membership of a national minority, property, birth, disability, age or sexual orientation shall be prohibited“.

¹⁴ Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFREU) Article 22 (Cultural, religious and linguistic diversity): „The Union shall respect cultural, religious and linguistic diversity“.

¹⁵ მაგ., ქარტიის მე-14 მუხლის მე-3 ნაწილი იცავს მშობლების თავისუფალ ნებას, უზრუნველყონ შვილები ზოგადი განათლებით საკუთარი რელიგიური მრწამსის შესაბამისად და ა.შ. Charter of Fundamental Rights of the European Union (CFREU), Article 14, Section 3 (Right to education): „The freedom to found educational establishments with due respect for democratic principles and the right of parents to ensure the education and teaching of their children in conformity with their religious, philosophical and pedagogical convictions shall be respected, in accordance with the national laws governing the exercise of such freedom and right“.

¹⁶ *Korioth, Stefan*, Freiheit der Kirchen und Religionsgemeinschaften, in: *Merten, Detlef/Papier, Hans-Jürgen (Hrsg.)*, *Hanbuch der Grundrechte*, Heidelberg 2011, S. 637-661.

¹⁷ აქ არ იგულისხმება ევროკავშირის ცალკეული დირექტივები ან დადგენილებები, რომლებიც რეგულირებს სფეროს გათვალისწინებით, რელიგიურ გაერთიანებებს მხოლოდ არაპირდაპირ ეხება. მაგ., ევროკავშირის ერთ-ერთი დირექტივის მიხედვით, რადიოგადაცემა ღვთისმსახურების შესახებ, რომელიც 30 წუთზე ნაკლები ხანგრძლივობით მიმდინარეობს, არ შეიძლება შეწყდეს სარეკლამო პაუზით. მსგავსი მაგალითი უამრავია. *Unruh, Peter*, *Religionsverfassungsrecht*, Baden-Baden 2009, S. 324 ff.

რეგიონალური და ლოკალური თვითმმართველობების ჩათვლით, კონსტიტუციით ძალმოსილი შესაბამისი პოლიტიკური სტრუქტურების მეშვეობით ხორციელდება¹⁸. ეროვნულ იდენტიტეტს განეკუთვნება კონსტიტუციური წესრიგი¹⁹, ეროვნულ დონეზე მოქმედი რელიგიის თავისუფლების უზრუნველმყოფი კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ფორმატის ჩათვლით, რომელიც წევრ-სახელმწიფოთა სამართლებრივი კულტურის განსხვავებული ისტორიული კონტექსტის გათვალისწინებით, ქმნის რელიგიის და სახელმწიფოს ურთიერთობის სამივე სისტემის თანაარსებობის შესაძლებლობას ერთიან ევროპულ სივრცეში. ამ თვალსაზრისით, საინტერესო რეგულაციას შეიცავს ევროპული კავშირის საქმიანობის წესის შესახებ ხელშეკრულების მე-17 მუხლი²⁰, რომლის მიხედვით, „ევროპული კავშირი პატივს სცემს და არ ლახავს სამართლებრივ სტატუსს, რომელიც ენიჭება ეკლესიებს და რელიგიურ გაერთიანებებს/კავშირებს წევრსახელმწიფოთა შიდასამართლებრივი კანონმდებლობის შესაბამისად. ეკლესიების და რელიგიური გაერთიანებების იდენტიტეტისა და განსაკუთრებული წვლილის აღიარებით, ევროპული კავშირი ინარჩუნებს ღია, გამჭვირვალე და რეგულარულ დიალოგს მათ შორის“. ამავე ხელშეკრულების მე-19 მუხლი ასაბუთებს გენდერული, რასობრივი, ეთნიკური, ასაკობრივი და რელიგიური ნიშნით, მსოფლმხედველობის და სექსუალური ორიენტაციის გამო დისკრიმინაციის დაუშვებლობას და ევროკავშირის ორგანოების პრეროგატივას, მიიღონ განსაკუთრებული სიფრთხილის ზომები, სადამფუძნებლო ხელშეკრულებებით მინიჭებული უფლებამოსილებების ფარგლებში, დისკრიმინაციის პრევენციისათვის²¹. საინტერესო ჩანაწერს შეიცავს აგრეთვე ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ ევროსაბჭოს ჩარჩო კონვენციის²² პრეამბულა, სადაც აღნიშნულია, რომ ეროვნული უმცირესობების დაცვის შესახებ კონვენციის ხელმომწერნი და ევროსაბჭოს წევრი სახელმწიფოები ხელს აწერენ კონვენციას იმ ეთიკური ვალდებულების გათვალისწინებით, რომლის ფარგლებში „პლურალისტური და დემოკრატიული საზოგადოება ვალდებულია, არათუ პატივი სცეს ეროვნული უმცირესობების ეთნიკურ, კულტურულ, ენობრივ და რელიგიურ იდენტიტეტს, არამედ შექმნას სათანადო წინა პირობები მათი რეალიზაციის და შემდგომი განვითარებისათვის“²³.

¹⁸ Treaty of European Union (TEU), Article 4, Section 2: „The Union shall respect the equality of Member States before the Treaties as well as their national identities, inherent in their fundamental structures, political and constitutional, inclusive of regional and local self-government.“

¹⁹ Unruh, Peter, Religionsverfassungsrecht, Baden-Baden 2009, S. 322.

²⁰ Treaty of the Functioning of the European Union (TFEU), Article 17: „1. The Union respects and does not prejudice the status under national law of churches and religious associations or communities in the Member States. 2. The Union equally respects the status under national law of philosophical and non-confessional organisations. 3. Recognising their identity and their specific contribution, the Union shall maintain an open, transparent and regular dialogue with these churches and organisations“.

²¹ Treaty of the Functioning of the European Union (TFEU), Article 19: 1. Without prejudice to the other provisions of the Treaties and within the limits of the powers conferred by them upon the Union, the Council, acting unanimously in accordance with a special legislative procedure and after obtaining the consent of the European Parliament, may take appropriate action to combat discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation. 2. By way of derogation from paragraph 1, the European Parliament and the Council, acting in accordance with the ordinary legislative procedure, may adopt the basic principles of Union incentive measures, excluding any harmonisation of the laws and regulations of the Member States, to support action taken by the Member States in order to contribute to the achievement of the objectives referred to in paragraph 1.

²² Framework Convention for the protection of National Minorities, 1. II. 1995. კონვენციის წევრი სახელმწიფოთა საქართველოც. საქართველოში კონვენცია ძალაში შევიდა 2006 წლის 1 აპრილს.

²³ Framework Convention for the protection of National Minorities: „The member States of the Council of Europe and the other States, signatories to the present framework Convention, [...] Considering that a pluralist and genuinely democratic society should not only respect the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of each person belonging to a national minority, but also create appropriate conditions enabling them to express, preserve and develop this identity...“

რელიგიის თავისუფლებას რეგიონალურ და უნივერსალურ დონეზე იცავს არაერთი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტი. მაგ., აფრიკაში რეგიონალურ დონეზე მოქმედებს ქარტია ადამიანის და ხალხთა უფლებების შესახებ²⁴; თითქმის ამერიკის მთელი კონტინენტის მასშტაბით მოქმედებს ამერიკული კონვენცია ადამიანის უფლებების შესახებ²⁵; ლოკალური მასშტაბით რეგიონალურ დონეზე ძალმოსილია აგრეთვე ევროსაბჭოს ეგიდით შემუშავებული ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპის უშიშროებისა და თანამშრომლობის ორგანიზაციის (ეუთო) დოკუმენტები. უნივერსალურ დონეზე ძალაშია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის (გაერო) ადამიანის უფლებათა დეკლარაცია²⁶, ასევე, 1981 წლის დეკლარაცია რელიგიის და რწმენის საფუძველზე ყველა ფორმის შეუწყნარებლობის აღმოფხვრის შესახებ²⁷, საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ²⁸ და სხვ.

3. სახელმწიფო ხელისუფლების რელიგიურ-მსოფლმხედველობრივი ნეიტრალიტეტი

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9 და მე-11 მუხლებით განსაზღვრული ნორმატივების მიხედვით, რელიგიურ გაერთიანებებს უფლება აქვთ, ჩამოყალიბდნენ იურიდიულ პირად, წევრ სახელმწიფოთა შიდაკანონმდებლობების შესაბამისად²⁹. რელიგიური გაერთიანებების აღიარებისას და რეგისტრაციისას სახელმწიფო დაწესებულებები ვალდებული არიან, დაიცვან ნეიტრალიტეტის პრინციპი, რაც მოიაზრებს რეგისტრაციის პროცესში მსოფლმხედველობრივად რომელიმე რელიგიური გაერთიანებისადმი მიკერძოების დაუშვებლობას³⁰. თუ შიდაკანონმდებლობა ითვალისწინებს რელიგიური გაერთიანებების იურიდიულ პირად რეგისტრაციის შესაძლებლობას, ხელისუფლება ვალდებულია, უზრუნველყოს ყველა რელიგიური გაერთიანებისათვის თანაბარი სამართლებრივი წინა პირობები შესაბამისი სტატუსის მოსაპოვებლად³¹. სახელმწიფო ამ შემთხვევაში მოქმედებს როგორც რელიგიურად ნეიტრალური სუბიექტი, რომლის მიზანია რელიგიური გაერთიანებების ჰარ-

²⁴ The African Charter on Human and Peoples' Rights, in force from 21 October 1986.

²⁵ American Convention on Human Rights, O.A.S.Treaty Series No. 36, 1144 U.N.T.S. 123, entered into force July 18, 1978.

²⁶ The Universal Declaration of Human Rights (UDHR), adopted by the United Nations General Assembly (10 December 1948 at Palais de Chaillot, Paris).

²⁷ The Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance Based on Religion or Belief, adopted by the UNGA (resolution 36/55) on 25 November 1981.

²⁸ The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), adopted by the United Nations General Assembly on December 16, 1966, in force from March 23, 1976.

²⁹ Meyer-Ladewig, Jens, EMRK – Europäische menschenrechtskonvention, Handkommentar, 3. Aufl., Baden-Baden 2011, S.230 ff.

³⁰ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება 21.7.2008, 40825/98, Jehovah's Witnesses v. Austria.

³¹ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება 12.3.2009, 42967/98, Löffelmann v. Austria.

მონიული თანაცხოვრებისათვის ნორმატიული სტანდარტების შექმნა, ტოლერანტობის პრინციპის დაცვის უზრუნველყოფის აუცილებლობის გათვალისწინებით.

რელიგიური გაერთიანებების ინსტიტუციონალური რესურსებით უზრუნველყოფის ცალკეულ დეტალებს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია და ევროპული კავშირის სადამფუძნებლო ხელშეკრულებები არ არეგულირებს. ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას არ უდევს საფუძვლად რელიგიური გაერთიანებებისა და სახელმწიფოს ურთიერთდამოკიდებულების რომელიმე კონკრეტული სამართლებრივი მოდელი. ზოგადად, მიჩნეულია, რომ სახელმწიფო ხელისუფლების და რელიგიური გაერთიანებების ურთიერთობის მოქმედი სამივე სამართლებრივი მოდელი აკმაყოფილებს კონვენციის წინა პირობებს რელიგიის თავისუფლების უზრუნველყოფის სფეროში³². კონვენციის მე-14 მუხლი მე-9 მუხლთან კომბინაცია, რელიგიური ნიშნით დისკრიმინაციის დაუშვებლობაზე აქცენტით, ქმნის გარკვეულ შინაარსობრივ საფუძვლებს წევრ-სახელმწიფოთათვის, შიდაკანონმდებლობით უზრუნველყონ რელიგიური გაერთიანებებისათვის ინსტიტუციონალური ფორმატის შერჩევა თანასწორობის პრინციპის საფუძველზე.

რელიგიური ნეიტრალიტეტის პრინციპის ერთმნიშვნელოვანი კონცეფცია ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს ჯერჯერობით არ შეუმუშავებია³³. ნეიტრალიტეტის პრინციპი განპირობებულია საერთო ევროპული ისტორიული კონტექსტით და ემყარება ევროსაბჭოს წევრი ქვეყნების შიდაკანონმდებლობით განსაზღვრულ ნორმატიულ კონცეფციებს, რომლებიც, თავის მხრივ, მაგ., თუნდაც დიდი ბრიტანეთის გაერთიანების სამეფოს და საფრანგეთის მაგალითზე, ხშირ შემთხვევაში, მკვეთრად ამბივალენტურია. საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორ და რა პირობებში ისაზღვრება (ლიმიტირდება) სახელმწიფო ხელისუფლების რელიგიური ნეიტრალიტეტი, შეიძლება თუ არა მისი აღქმა უშუალოდ სახელმწიფოსა და ეკლესიის მკვეთრი გამიჯვნის კონცეფციის საფუძველზე, თანამედროვე ევროპულ კონსტიტუციონალიზმში სადავოდ ითვლება³⁴. აქსიომატურია მხოლოდ მოსაზრება, რომლის მიხედვით, რელიგიურ გაერთიანებებს შორის დავისას, სახელმწიფო ვალდებულია, იყოს, ზოგადად, მიუკერძოებელი.

უკანასკნელ ეტაპზე, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მართლმსაჯულებაში თანდათან შემჩნევადი ხდება რელიგიური გაერთიანებების მიერ რელიგიის თავისუფლების თანაბარი ხარისხით (თანასწორობის პრინციპი) ფლობის არგუმენტაციით სახელმწიფოებრივი ნეიტრალიტეტის დასაბუთების მცდელობა. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო საკუთარ გადაწყვეტილებებში განსხვავებული რელიგიური მსოფლმხედველობის მიმართ სახელმწიფოს ნეიტრალიტეტს არგუმენტირებს რელიგიის თავისუფლების ზოგადი კონცეფციის და არა რელიგიური ნიშნით დისკრიმინაციის დაუშვებლობის კონტექსტში. პლურალისტურ გარემოში სახელმწიფოს როლს სასამართლო ხედავს დაპირისპირების განმმუხტველი, განსხვავებული კონცეფციების დამაკავშირებელი ნეიტრალური არბიტრის

³² *Walter, Christian*, Religions- und Gewissensfreiheit, in: *Grote, Rainer/Marauhn, Thilo (Hrsg.)*, Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz, Tübingen 2006, S. 859 ff.

³³ იქვე, გვ. 891.

³⁴ იქვე.

როლში: „However, in exercising its regulatory power in this sphere and in its relations with the various religions, denominations and beliefs, the state has a duty to remain neutral and impartial. What is at stake here is the preservation of pluralism and the proper functioning of democracy, one of the principle characteristics of which is the possibility it offers of resolving a country's problems through dialogue, without recourse to violence, even when they are irksome”³⁵. ციტირებულ მონაკვეთში, სასამართლო აღწერს ნეიტრალიტეტის პრინციპის ობიექტურ მხარეს, კერძოდ, ასაბუთებს, რომ ნეიტრალიტეტი არის რელიგიის თავისუფლების, როგორც ძირითადი უფლების, ნორმატიული კომპონენტი, ასევე, ერთგვარი ეთიკური პრინციპიც, რომლითაც ხორციელდება რელიგიის თავისუფლების ლეგიტიმაცია ძირითადი უფლების რანგში.

ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლი ევროსაბჭოს წევრ სახელმწიფოებს აკისრებს არა მხოლოდ ნეგატიურ (მიუკერძოებლობა, ნეიტრალიტეტი, ჩაურევლობა რელიგიური გაერთიანებების შიდა სფეროში), არამედ, ასევე პოზიტიურ ვალდებულებებს, რომლის მიზანია, დაიცვას რელიგიის თავისუფლება მესამე პირთა მიერ ხელყოფისაგან ³⁶.

4. სექულარიზმი, კონსტიტუციონალიზმი, პოლიტიკური ეთიკა და ოფიციალური თეოლოგია

სახელმწიფო მმართველობის ფორმების თანამედროვე ტიპოლოგია ხშირად აღიქმება როგორც სექულარიზაციის პროცესის კანონზომიერი შედეგი³⁷. თავად სექულარიზაცია – როგორც რელიგიის მნიშვნელობის დაკნინება, როგორც რელიგიის კერძო, პრივატულ სფეროში დაბრუნება, როგორც სახელმწიფოსა და რელიგიის ინსტიტუციური და კონსტიტუციური ურთიერთგამიჯვნა³⁸. არსებობს თავად სექულარიზმის რამდენიმე სახეობა³⁹. ზოგადად, სექულარიზაციის პროცესი პირობითად სამ ეტაპად იყოფა:

- ა) შუასაუკუნეები, სახელმწიფოსა და ეკლესიის ერთიანობის დაშლა;
- ბ) რელიგიური დაპირისპირებების და სახელისუფლებო აბსოლუტიზმის ეტაპი, როდესაც სარწმუნოებრივ ერთიანობას ანაცვლებს სარწმუნოებრივი პლურალიზმი;

³⁵ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება 13.12.2001, 45701/99, Metropolitan Church of Bessarabia and others v. Moldova; Zitiert in: *Walter, Christian, Religions- und Gewissensfreiheit*, in: *Grote, Rainer/Marauhn, Thilo (Hrsg.)*, Konkordanzkommentar zum europäischen und deutschen Grundrechtsschutz, Tübingen 2006, S. 892;

³⁶ იხ. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება 3.5.2007, 71156/01, Members of Gldani Congregation of Jehova's Witness and 4 others v. Georgia.

³⁷ *Walter, Christian, Religionsverfassungsrecht*, Tübingen 2006, S. 23 ff.

³⁸ *Polke, Christian, Öffentliche Religion in der Demokratie*, Leipzig 2009, S. 33.; *Casanova, Cosé, Chancen und Gefahren öffentlicher Religion. Ost- und westeuropa im Vergleich*, in: *O. Kallscheuer (Hrsg.)*, das Europa der Religionen, Frankfurt/M., 181-210.

³⁹ სექულარიზმის სხვადასხვა სახის შესახებ იხ. ლოქონი, რეიდ ბ., კედლის ბევრი ფანჯარა, კონსტიტუციური სამართლის მიმოხილვა, V, 2012, გვ. 88-112.

გ) ბუნებითი სამართალი, განმანათლებლობა და საფრანგეთის რევოლუცია, რომელთა შედეგად რელიგიის თავისუფლება უზრუნველყოფილ იქნა ძირითადი უფლების ნორმატიული შემადგენლობის სახით⁴⁰.

ზოგადად, საერო და სასულიერო ხელისუფლების გამიჯვნის ტენდენცია ძლიერდება რეფორმაციის პერიოდშიც (1517-1648), თუმცა, როგორც სამართლებრივ ლიტერატურაში ხშირად აღინიშნება⁴¹, რეფორმაციის შედეგი იყო არა რელიგიის თავისუფლების აღიარება, არამედ ნეიტრალიტეტის პრინციპის შემუშავება მხოლოდ ორი ქრისტიანული კონფესიის ფარგლებში.

თანამედროვე რელიგიის სამართლის თეორიული წანამძღვრები იქმნება ჯერ კიდევ საფრანგეთში მე-16 საუკუნის მეორე ნახევარში. „ბართლომეს ლამის“ (1572) შთაბეჭდილებებით ინსპირირებული ჟან ბოდენი (Jean Bodin, 1529-1596) 1576 წელს აქვეყნებს თავის ცნობილ ნაშრომს „Les six livres de la République“ („ექვსი წიგნი სახელმწიფოს შესახებ“), რომლითაც ხაზს უსვამს სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას და აყალიბებს მისი ლეგიტიმაციის ახალ კონცეფციას: სახელმწიფო უნდა წარმოადგენდეს არა რელიგიური ჭეშმარიტების დასამყარებლად მებრძოლ მახვილს, არამედ უნდა ემსახურებოდეს წესრიგის დაცვას, რომელიც შესაძლებელს გახდის მოქალაქეთა მშვიდობიან თანაცხოვრებას⁴². უკანასკნელი მიზნის მისაღწევად ბოდენი აუცილებლად მიიჩნევს ძალაუფლების კონცენტრაციას მხოლოდ მონარქის ერთპიროვნულ ხელისუფლებაში.

სუვერენიტეტის იდეის განვითარებას მოჰყვა ახალი კონცეფციის წარმოშობა სასულიერო ძალაუფლების მიწიერი (სახელმწიფო) ძალაუფლებისადმი დაქვემდებარების შესახებ. კონცეფცია, რომელიც საფრანგეთის კათოლიკური ეკლესიის პოლიტიკური როლის გათვალისწინებით, მე-17 საუკუნის ინგლისის სამართლებრივ რეალობასთან შედარებით, თანადროულ საფრანგეთში შედარებით მარტივად რეალიზებადი იყო⁴³, ასახულია თომას ჰობსის (Thomas Hobbes, 1588-1679) პოლიტიკურ ფილოსოფიაში⁴⁴. „ლევიათანში“ ჰობსი ავითარებს მოსაზრებას, რომ საყოველთაო მშვიდობის დასამყარებლად მოწოდებულ სახელმწიფოს არ შეუძლია აიტანოს კონკურენტი – პარალელური ხელისუფლება, ეკლესიის სასულიერო ძალაუფლების სახით.

ჰობსისეული შეუზღუდავი სუვერენიტეტის იდეა რელიგიის თავისუფლების თანამედროვე სტანდარტებს ვერ უზრუნველყოფდა. რელიგიის თავისუფლების თანამედროვე კონცეფცია იქმნება განმანათლებლობის ეპოქაში, საჯარო სივრცის პლურალიზაციის და ინდივიდუალიზაციის ტენდენციების განვითარების პარალელურად⁴⁵. სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის შესახებ მოძღვრების და განმანათლებლობის შედეგად სახელმწიფოს მიზნების სეკუ-

⁴⁰ Walter, Christian, Religionsverfassungsrecht, Tübingen 2006, S. 23 ff.

⁴¹ იქვე.

⁴² იქვე. იხ. ასევე, Bodin, Jean, Sechs Bücher über den Staat“, Buch I-III, München 1981, 11 ff.

⁴³ Walter, Christian, Religionsverfassungsrecht, Tübingen 2006, S. 30 ff.

⁴⁴ იქვე. იხ. ასევე, Hobbes, Thomas, Leviathan, Frankfurt 1984, 39. Kapitel, 357 ff.

⁴⁵ ამ ორი ფენომენის და ზოგადად ინდივიდუალური თავისუფლების შესახებ იხ. Kant, Immanuel, Metaphysik der Sitten, Einleitung in die Rechtslehre, B.

ლარიზაციის ფონზე აქცენტირდება ინდივიდუალური რელიგიის თავისუფლება. ზოგადად, სამართლებრივ ლიტერატურაში ხშირად აღინიშნება, რომ ჰობსის იდეებით ტოლერანტობის პრინციპის უზრუნველყოფა მოხდა რელიგიის თავისუფლების მხოლოდ ერთ-ერთი კომპონენტის – forum internum-ის (შიდა სფერო) დონეზე.

რაც შეეხება ტოლერანტობის პრინციპის შედარებით დახვეწილ ფორმულას, პიერ ბეილის (Pierre Bayles, 1647-1706) შრომებთან ერთად ჯონ ლოკის (John Locke, 1632-1704) “Letter of concerning Toleration” რელიგიური ტოლერანტობის დასაბუთების უპირველეს მცდელობად სახელდება. ლოკი ასაბუთებს ტოლერანტობის პრინციპის ამოქმედების აუცილებლობას „განსხვავებულად მოაზროვნეების” მიმართ, თუმცა ამ უკანასკნელთ შორის (განსხვავებით ბეილისაგან) არ მოიაზრებს ათეისტებს და კათოლიკეებს⁴⁶. სწორედ ამ ფაქტორის გათვალისწინებით, ამერიკულ ლიტერატურაში ლოკის ლიბერალიზმი ხშირად მოიხსენიება როგორც “theistic liberalism”⁴⁷.

ეკლესიის და სახელმწიფოს ურთიერთმიმართების შესახებ მოსაზრებები შეიმჩნევა ვოლტერის (Voltaire, 1694-1778) შრომებშიც⁴⁸. რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ ეკლესიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნის აუცილებლობაზე ხშირად საუბრობს, ძირითადად, სახელმწიფო რელიგიის არსებობის საჭიროებისკენ იხრება, თუმცა კვლავ ტოლერანტობის პრინციპის დაცვის უზრუნველყოფის წინა პირობით. მსგავს მოსაზრებებს ავითარებს მონტესკიე (Montesquieu, 1689-1755) საკუთარ ნაშრომში “De l’Esprit des lois”. მისი მოსაზრებით, სავსებით შესაძლებელია სახელმწიფოებრივი და რელიგიური ინტერესების თანხვედრა. მონტესკიე ტერმინს „ეკლესია“, ანაცვლებს ტერმინით „რელიგია“, წარმოაჩენს რელიგიას როგორც სოციალურ ფენომენს და აღიარებს რელიგიური ტოლერანტობის პრინციპის უზენაესობას. რელიგიის ინსტიტუციონალიზაციის პრობლემა მასთანაც ღია რჩება⁴⁹.

საინტერესოა რუსოს (Jean-Jacques Rousseau, 1712-1778) სამოქალაქო რელიგიის კონცეფცია განვრცობილი ნაშრომით “Contrat Social”, რომელიც ეყრდნობა ე.წ. ხელშეკრულების თეორიას: სუვერენისადმი გადაცემული უფლებები მოიცავს მხოლოდ ღირებულებებს, რომელიც საზოგადოებრივ კეთილდღეობას ემსახურება, ყოველი მოქალაქის უფლების ჩათვლით, გააჩნდეს რელიგია საკუთარი მოქალაქეობრივი ვალდებულებების ინსპირაციისათვის⁵⁰.

ლოკის, ვოლტერის და რუსოს შრომებმა საფუძველი მოამზადეს რელიგიის ინდივიდუალურიზაციის იდეის განვითარებისათვის. შემდგომ ეტაპზე, მე-19 საუკუნეში ხდება რელიგიის როგორც სოციალური ფენომენის გათვითცნობიერება მაქს ვებერის (Max Weber, 1864-1920)

⁴⁶ Walter, Christian, Religionsverfassungsrecht, Tübingen 2006, S. 41 ff.; ლოკის და ბეილის პოზიციების შესახებ იხ. Dunn, J., The Claim to Freedom of Conscience: Freedom of Speech, Freedom of Thought, Freedom of Worship?, in: Grell, O./Israel, J./Tyacke, N., From Persecution to Toleration – The Glorious Revolution and Religion in England, Oxford 1991, 171-188.

⁴⁷ იქვე.

⁴⁸ იხ. Pomeau, René, La religion de Voltaire, 2. Aufl., Paris 1994.

⁴⁹ Walter, Christian, Religionsverfassungsrecht, Tübingen 2006, S. 59 ფ.

⁵⁰ იქვე, გვ. 61.

და ემილ დურკჰაიმის (Émile Durkheim, 1858-1917) მიერ რელიგიის სოციოლოგიის, როგორც დარგობრივი მეცნიერების ჩამოყალიბებით⁵¹.

განმანათლებლობის შედეგად, რელიგიის ინდივიდუალიზაციის და საჯარო ხელისუფლების სეკულარიზაციის პროცესმა, ისტორიულ-კულტურული სახესხვაობების გათვალისწინებით, განაპირობა ერთმანეთისაგან განსხვავებული ინსტიტუციონალური რესურსების ჩამოყალიბება (მაგ., ლაიციზმი საფრანგეთში, კოოპერაციული მოდელი გერმანიაში, ბრიტანეთის ანგლიკანური ეკლესია მონარქით სათავეში, დანიის ევანგელისტურ-ლუთერანული ეკლესია მონარქით სათავეში და ა.შ.), რომლებიც ევროპული კავშირის და ევროსაბჭოს გლობალიზირებულ უნიფიცირებულ სამართლებრივ სივრცეში დღემდე თანაარსებობენ⁵². ინდივიდი, საზოგადოება და სახელმწიფო არის ის სამი ფენომენი, რომელთა ურთიერთმიმართების სამართლებრივი შემადგენლობა კონცეპტუალურად ამოუწურავია და მუდმივად ვითარდება.

სეკულარული საზოგადოების შემდგომ საფენურად აღიქმება ე.წ. „პოსტსეკულარული“ საზოგადოება, რომელშიც⁵³ დაცულია ძირითადი უფლების შიდა სფერო – forum internum, ასევე, მისი განხორციელების შესაძლებლობა (რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუციონალური რესურსები ჩამოყალიბებულია) – forum externum და დისკუსია ეთმობა მხოლოდ ცალკეულ დეტალებს რელიგიის თავისუფლების შეზღუდვის დასაშვებობის, თანასწორობის პრინციპის პრაქტიკული უზრუნველყოფის შესახებ. სამართლებრივი სისტემის ფორმატი, რომელშიც რელიგიის თავისუფლება სეგმენტურად ძირითადი უფლების რანგში დაცულია, განპირობებულია სამი მახასიათებლით: რელიგიის როლი პოსტსეკულარულ საზოგადოებაში, რელიგიის სამართლის ინტერნაციონალიზაცია, დაბოლოს, რელიგიის თავისუფლების რეგულირება, არა კულტურული ასიმილაციის გარდუვალობის მოტივით, არამედ თავისუფალი სივრცის შექმნის აუცილებლობით, რომლის მიზანია რელიგიური ცხოვრების პრაქტიკული შესაძლებლობის დაცვა და უზრუნველყოფა⁵⁴.

ტოლერანტობის პრინციპთან დაკავშირებით, თანამედროვე დემოკრატიის პოლიტიკური ეთიკის⁵⁵ სტანდარტების საინტერესო, ამავდროულად ხშირად გაკრიტიკებულ⁵⁶ ვერსიას ავითარებს ჯონ როლსი (John Rawls, 1921-2002) მონოგრაფიებში – “A Theory of Justice” და “The Law of Peoples“. მისი მოსაზრებით, სეკულარულ და ლიბერალურ საზოგადოებაში მოქალაქეთა კოლექტიური თანაცხოვრების საფუძველს ქმნის არა კანტისეული მორალური ავტონომია, არამედ პოლიტიკური ავტონომია როგორც სამართლებრივი თავისუფლება და პოლიტიკური თანამონაწილეობის თანასწორობის უფლება. როლსის მოსაზრებით, პოლიტიკური ავტონომია არის ასევე ნორმატიული კონცეფცია, რომელიც მოიცავს მოქალაქეთა მორალურ მზაობას, შეუქმნან (შესთავაზონ ურთიერთს და გაუწიონ აქცეპტირება) ერთ-

⁵¹ იქვე, გვ. 67.

⁵² Polke, Christian, Öffentliche Religion in der Demokratie, Leipzig 2009, S. 29 ff.

⁵³ Habermas, Jürgen, Glauben und Wissen, Frankfurt 2001, S. 13.; Walter, Christian, Religionsverfassungsrecht, Tübingen 2006, S. 607 ff.

⁵⁴ იქვე.

⁵⁵ პოლიტიკური ეთიკა, ამ შემთხვევაში, მოიცავს პოლიტიკური წესრიგის ინსტიტუციონალიზაციის, პოლიტიკური აქტივობის არსობრივ და გადაწყვეტილებების მიღების პოლიტიკური პროცესის ნორმატიული კრიტერიუმების ეთიკურ შემადგენლობას.

⁵⁶ Kaufmann, Matthias, Moderne Demokratie zwischen Institution und Instruktion, in: Jahrbuch für Recht und Politik, Band 19, S. 3-18.

მანეთს, როგორც ინდივიდებს, თანაცხოვრების სამართლიანი პირობები. სამართლიანობის პრინციპის რაციონალიზმი ვლინდება მოქალაქეთა უნარში, შესთავაზონ ერთმანეთს ისეთი პირობები, რომლებიც განხორციელებადია პლურალისტურ საზოგადოებაში. სოციალური ერთიანობის კონცეფცია, ნაცვლად ანტაგონისტური პლურალიზმისა – ეს არის იდეა, რომელიც, როლის მოსაზრებით, რეალიზაციას პოულობს არა მეტაფიზიკურ, არამედ პოლიტიკურ ლიბერალიზმში. მისივე შეხედულებით, პოლიტიკური ფილოსოფიის ჰერმენევტიკული ამოცანა მჟღავნდება რაციონალურ პოლიტიკურ ლიბერალიზმში, რომელიც მოიცავს, ამ შემთხვევაში, სამართლიანობის პოლიტიკური კონცეფციის სავალდებულობის ფენომენს მოქალაქეთა „ინდივიდუალური ჭეშმარიტებების“ გათვალისწინების გარეშე (ნორმატიული ვალდებულება, სამართლიანობის მოქალაქეთა „ინდივიდუალური ჭეშმარიტებების“ ფარგლებში დასაბუთების აუცილებლობის გარეშე, ერთგვარი პარადოქსი).

რაც შეეხება „პოლიტიკურ თეოლოგიას“, ეს უკანასკნელი, როგორც ტერმინი ახმოვანებს ჯერ კიდევ ანტიკური ფილოსოფიის ტრადიციებს სტოიციზმის სახით. პოლიტიკური თეოლოგიის ერთ-ერთი სახეობაა მარტინ ლუთერის (Martin Luther, 1483-1546) კლასიკური თეორია ორი სამეფოს (ზეციური და მიწიერი) არსებობის და, შესაბამისად, სახელმწიფოს და ეკლესიის პოლიტიკური სტატუსის ურთიერთგამიჯვნის შესახებ. პოლიტიკური თეოლოგიის თანამედროვე ფორმაციად ითვლება ე.წ. „ოფიციალური თეოლოგია“ („Public Theology“), რომლის დეფინიციის უპირველესი მცდელობა შეერთებულ შტატებში შეიმჩნევა⁵⁷. ოფიციალური თეოლოგია მოიცავს კონცეფციას, რომლის შესაბამისად, მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოებრივი კონტექსტის მრავალფეროვნების გამო, მისი (ოფიციალური თეოლოგიის) გამოვლინების კონკრეტული ფორმა ერთმანეთს შესაძლოა არ დაემთხვეს, ამ უკანასკნელთ მაინც გააჩნიათ საერთო ნიშანი, რომელიც, თავის მხრივ, ემყარება რწმენას, ეკლესიის და თეოლოგიის განსაკუთრებული საჯარო ფუნქციის შესახებ⁵⁸. ოფიციალური თეოლოგია ცდილობს, განავითაროს ქრისტიანული ეთიკის ინტეგრაციული კონცეფცია, რომელიც მიემართება არა ეკლესიის წევრებს, არამედ საზოგადოებას, სამოქალაქო სექტორს. ინტეგრაციული ეთიკა არ გულისხმობს ქრისტიანული ეთიკის კონცეფციების დესაკრალიზაციას ან უგულვებლყოფას, ის მოიცავს ოფიციალურ სტრატეგიას, რომლის შესაბამისად, ეკლესია უზრუნველყოფს საკუთარ როლს სოციუმში, არა მონოპოლიური ძალაუფლების დამყარების ან განმტკიცების მიზნით, არამედ საკუთარი ეთიკური და საგანმანათლებლო რესურსების რეინტეგრაციას პლურალისტურ სოციალურ სივრცეში, სამართლიანი, მიუკერძოებელი, განსხვავებული აზრისადმი შემწყნარებლური პოლიტიკით, ტოლერანტობის პრინციპზე დაყრდნობით. ოფიციალურ თეოლოგიას ხშირად რელიგიის „თვითსეკულარიზაციის“ პროცესს უწოდებენ. ოფიციალური თეოლოგიის აღწერილი ეთიკური სტანდარტი განხორციელებადია რელიგიის და სახელმწიფოს ურთიერთობის სამივე სამართლებრივ-პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში. შეიძლება ითქვას, რომ ოფიციალური თეოლოგია – ეს არის ერთგვარი უტილიტარისტული კონცეფცია, რომელიც ემყარება სამართლიანობის პრინციპის ეთიკურ-რაციონალურ „პროექციას“ და ხორციელდება პოლიტიკურ-სოციალური კონსენსუსის საფუძველზე.

⁵⁷ Körtner, Ulrich H.J., Politische Ethik und Politische Theologie, in: Jahrbuch für Recht und Politik, Band 19, S. 28.

⁵⁸ იქვე.

4. რელიგიური გაერთიანებების ინსტიტუციონალიზაციის ქართული მოდელი

რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივი სტატუსის განმსაზღვრელი დებულებები ქმნის რელიგიის თავისუფლების რეალიზაციის (forum externum) ინდივიდუალურ ფორმატს ეროვნულ-სამართლებრივ სივრცეში. საქართველოს კანონმდებლობა, ამ თვალსაზრისით, შესაბამისი თავისებურებებით ხასიათდება.

რელიგიის თავისუფლება, როგორც ძირითადი უფლება, დაცულია საქართველოს 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუციის (შემდგომში – სკ) ძირითად უფლებათა კატალოგში მე-19 მუხლით⁵⁹. რელიგიური ნიშნით დისკრიმინაციის დაუშვებლობას განსაზღვრავს მე-14 მუხლი. სკ-ის მე-9 მუხლით სახელმწიფო აცხადებს რწმენის, აღმსარებლობის თავისუფლებას და მიჯნავს ეკლესიას და სახელმწიფოს ერთმანეთისაგან. მე-9 მუხლის მიხედვით, მართლმადიდებლური ქრისტიანობა არ არის სახელმწიფო რელიგია, თუმცა ფლობს განსაკუთრებულ სამართლებრივ სტატუსს, განსხვავებით სხვა რელიგიებისა და რელიგიური გაერთიანებებისაგან. მისი სტატუსი წესრიგდება 2002 წლის 14 ოქტომბრის კონსტიტუციური შეთანხმებით „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის“, რომელიც საქართველოს კონსტიტუციის და თავად საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებსა და შეთანხმებებთან მიმართებაში, ქართული საკანონმდებლო აქტების იერარქიაში უპირატესი იურიდიული ძალის მქონე ნორმატიული აქტია.⁶⁰

გარდა უშუალოდ კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმებისა (რომელიც მხოლოდ მართლმადიდებელი ეკლესიის სტატუსს განსაზღვრავს), ერთადერთი ქართული ნორმატიული აქტი საქართველოში, რომელიც რელიგიურ გაერთიანებებსა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობის სამართლებრივ სპეციფიკას ეხება, არის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (შემდგომში – სსკ). სსკ-ის 1509 და 1509¹ მუხლები ქმნიან საკანონმდებლო ნოვაციას, რომელიც სსკ-ში ინტეგრირდა 2011 წლის 5 ივლისის ცნობილი კანონით „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“⁶¹. ეს უკანასკნელი მოიცავს მხოლოდ ორ მუხლს, ახდენს სსკ-ის 1509 მუხლის 1-ლი პუნქტის მოდიფიცირებას⁶² და დამატებით

⁵⁹ არსებობს მოსაზრება, რომ სკ-ის 24-ე მუხლი იცავს რელიგიის თავისუფლების გარე სფეროს - forum internum. ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. მენაბდე, ვახუშტი, რელიგიის თავისუფლება - სად უნდა ვეძიოთ იგი? კონსტიტუციური სამართლის მიმოხილვა V, 2012, გვ. 121-137.

⁶⁰ კონსტიტუციური შეთანხმების სრული ტექსტი იხ. საქართველოს საპატრიარქოს ოფიციალურ ვებგვერდზე: http://www.patriarchate.ge/?action=kons_shet.

⁶¹ მედია ხშირად აღნიშნავს როგორც „რელიგიური გაერთიანებების შესახებ“ კანონს, რაც არასწორ ინტერპრეტაციებს იწვევს.

⁶² სსკ-ის 1509 მუხლის 1-ლი პუნქტის მოდიფიცირებული ვერსია ასე გამოიყურება:

„მუხლი 1509. კერძო და საჯარო სამართლის იურიდიული პირები

1. სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად ითვლებიან:

ა) სახელმწიფო;

ბ) თვითმმართველი ერთეული;

გ) სახელმწიფოს მიერ კანონმდებლობის ან ადმინისტრაციული აქტის საფუძველზე შექმნილი იურიდიული პირები, რომლებიც არ არიან ჩამოყალიბებული სამოქალაქო კოდექსის ან მეწარმეთა შესახებ კანონით განსაზღვრული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით;

შეაქვს კოდექსში 1509¹ მუხლი⁶³. რომელიც განსაზღვრავს რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციის წესს.

სსკ-ში შესული ცვლილებებით, რელიგიურ გაერთიანებებს მიეცა შესაძლებლობა, გააჩნდეთ სსიპ-ის სტატუსი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას სახელმწიფო კონსტიტუციური შეთანხმებით სსიპ-ად აღიარებს⁶⁴. სხვა რელიგიური გაერთიანებების სტატუსი, რომლებიც დარეგისტრირდებიან ან უკვე რეგისტრირებული არიან სსიპ-ის სამართლებრივი ფორმით, არ არის გათანაბრებული მართლმადიდებელი ავტოკეფალური ეკლესიის სტატუსთან შემდეგი მიზეზების გამო:

რელიგიურ გაერთიანებებზე, რომლებიც დარეგისტრირებული არიან სსიპ-ის სახით, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1509¹ მუხლის მე-5 პუნქტის შესაბამისად, არ ვრცელდება „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონი. შესაბამისად, გარდა რელიგიის თავისუფლების ძირითადი უფლების ამსახველი კონსტიტუციური ნორმატივებისა, ერთადერთი საკანონმდებლო აქტი, რომელიც მათ სამართლებრივ სტატუსს არეგულირებს, არის სსკ, ჩამოთვლილი ორი მუხლის (1509 და 1509¹) და პირველი კარის მეორე თავის (იურიდიული პირის რეგისტრაციის, წარმომადგენლობის და უფლებაუნარიანობის შესახებ ზოგადი განსაზღვრებები) უზოგადესი დებულებების სახით. რაც ნიშნავს, რომ აბსოლუტურად გაურკვეველია სსიპ-ის ფორმით დაფუძნებული რელიგიური გაერთიანებების კონკრეტული უფლებამოსილებები რელიგიის თავისუფლების რეალიზაციის თვალსაზრისით. კერძოდ, დაფინანსების საკითხი, სახელმწიფოსთან ურთიერთობა-თანამშრომლობის დეტალები, სამხედრო ვალდებულების საკითხები ღვთისმსახურთათვის, საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული შესაბამისი კონკრეტული რელიგიის სარგებლობაში არსებული სა-

დ) სახელმწიფო დაწესებულებები და სახელმწიფო ფონდები, რომლებიც არ არის შექმნილი სამოქალაქო კოდექსის ან მეწარმეთა შესახებ კანონის შესაბამისად;

ე) საჯარო მიზნების მისაღწევად კანონმდებლობის საფუძველზე შექმნილი არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაციები (პოლიტიკური პარტიები და სხვა);

ვ) საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმებით აღიარებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესია;

ზ) ამ კოდექსის 1509¹ მუხლით გათვალისწინებული რელიგიური გაერთიანებები“.

⁶³ 1509¹ რედაქცია:

„მუხლი 1509¹. რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციის წესი

1. რელიგიური გაერთიანებები შეიძლება დარეგისტრირდნენ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად.

2. ამ მუხლის პირველი ნაწილი არ ზღუდავს რელიგიური გაერთიანებების უფლებას, დარეგისტრირდნენ როგორც ამ კოდექსით გათვალისწინებული არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები, აგრეთვე, ეწეოდეს საქმიანობას, როგორც ამ კოდექსით გათვალისწინებული არარეგისტრირებული კავშირი.

3. რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციას ახორციელებს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მმართველობის სფეროში მოქმედი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო.

4. საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მმართველობის სფეროში მოქმედი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო უფლებამოსილია, საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად დაარეგისტროს საქართველოსთან ისტორიული კავშირის მქონე რელიგიური მიმდინარეობა ან ის რელიგიური მიმდინარეობა, რომელიც ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყნებში კანონმდებლობით მიჩნეულია რელიგიად.

5. საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად რეგისტრირებული რელიგიურ გაერთიანებაზე არ ვრცელდება „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონი.

6. ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციის მიმართ მოქმედებს არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეგისტრაციისთვის დადგენილი წესი და მათი უფლებამოსილება განისაზღვრება ამ კოდექსის პირველი კარის მეორე თავით“.

⁶⁴ კონსტიტუციური შეთანხმების 1-ლი მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, „ეკლესია წარმოადგენს ისტორიულად ჩამოყალიბებულ საჯარო სამართლის სუბიექტს, სახელმწიფოს მიერ აღიარებულ სრულუფლებიან საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს, რომელიც თავის საქმიანობას წარმართავს საეკლესიო (კანონიკური) სამართლის ნორმებით, საქართველოს კონსტიტუციის, ამ შეთანხმებისა და საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად“.

კულტო ნაგებობების განკარგვის საკითხი და ა.შ. შესაბამისად, რელიგიური გაერთიანებები, რომლებიც რეგისტრირებული არიან სსიპ-ის სახით, უფლებრივად აბსოლუტურად არაფრით განსხვავდებიან ა(ა)იპ-ის ფორმით რეგისტრირებული სხვა რელიგიური გაერთიანებებისაგან, გარდა სახელწოდების (სსიპ ან ა(ა)იპ), რეგისტრაციის პროცედურის და იმ კლასიკური სახესხვაობისა, რომელიც საჯარო სამართლის და კერძო სამართლის არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიულ პირებს განასხვავებს ერთმანეთისაგან. ზოგადად, თანამედროვე სამართლებრივი პრაქტიკით, სსიპ-ის ფორმით რელიგიური გაერთიანების რეგისტრაცია ხდება მისთვის განსაკუთრებული პრივილეგიების მისანიჭებლად, იგივე სახელმწიფოსთან გარკვეულ სეგმენტებში თანამშრომლობის თუ ფინანსური უზრუნველყოფის გარანტიების მოპოვებისათვის. საქართველოს შემთხვევაში ეს საკითხი დაურეგულირებელია.

რაც შეეხება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას, მისი სტატუსი⁶⁵ შედარებით სრულყოფილად არის რეგულირებული საქართველოს კონსტიტუციის მე-9 მუხლით და კონსტიტუციური შეთანხმებით. მაგ., სასულიერო პირი თავისუფლდება სამხედრო ვალდებულებისაგან; სახელმწიფო ეკლესიასთან შეთანხმებით უზრუნველყოფს სამხედრო-საჯარისო ფორმირებებში, საპატიმროებსა და თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში მოძღვრის ინსტიტუტის შექმნას და, ამასთან დაკავშირებით, შესაბამისი სამართლებრივი აქტების მიღებას; სახელმწიფო და ეკლესია უფლებამოსილი არიან, განახორციელონ მოსახლეობის სოციალური დაცვის ერთობლივი პროგრამები; ეკლესიის საკუთრება და სხვა ქონებრივი უფლებები დაცულია კანონით; სახელმწიფო ეკლესიის საკუთრებად ცნობს საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე არსებულ მართლმადიდებლურ ტაძრებს, მონასტრებს (მოქმედს და არამოქმედს), მათ ნანგრევებს, აგრეთვე მიწის ნაკვეთებს, რომლებზეც ისინია განლაგებული; სახელმწიფო ეკლესიის საკუთრებად ცნობს სახელმწიფო დაცვაში (მუზეუმებში, საცავებში) მყოფ საეკლესიო საგანძურს (კერძო საკუთრებაში არსებული ნაწილის გარდა), საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სასწავლო პროგრამების დადგენა, შეცვლა, პედაგოგთა დანიშვნა და გათავისუფლება ხდება ეკლესიის წარდგინებით, მართლმადიდებელი ეკლესია ფინანსდება ასევე საქართველოს ყოველწლიური სახელმწიფო ბიუჯეტით და ა.შ. „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონი თავისი არსით არც მართლმადიდებელ ეკლესიაზე ვრცელდება. საქართველოს მართლმადიდებელი ავტოკეფალური ეკლესია არ საჭიროებს რეგისტრირებას, კონსტიტუციური შეთანხმებით ის აღიარებულია როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – მას ეს სტატუსი უკვე გააჩნია.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მოქმედი კანონმდებლობით, საქართველოში რელიგიურ გაერთიანებებს (რომელთა შემადგენლობაში აღწერილი მიზეზების გამო არ მოიაზრება საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესია) აქვთ სამი ალტერნატივა: იარსებონ სსიპ-ის, ა(ა)იპ-ის ან არარეგისტრირებული კავშირის სამართლებრივი ფორმით. ჩამოთვლილთაგან უკანასკნელი არ წარმოადგენს იურიდიულ პირს. რაც შეეხება

⁶⁵ ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის სეგმენტური თანამშრომლობის ნიმუშია შეთანხმება საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიასა და საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს შორის პრობაციონერთა და არაპატიმარ მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციის სფეროში (2006 წლის 1 მარტი), საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ხელშეკრულება (2001 წლის 20 აპრილი), აგრეთვე საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ერთობლივი კომისიის ურთიერთგაგების მემორანდუმი.

დანარჩენ ორს, მათ შორის სტატუსობრივი სხვაობა, რელიგიის თავისუფლების რეალიზაციის თვალსაზრისით, გარდა საჯარო სამართლის იურიდიულ პირსა და კერძო სამართლის არასამეწარმეო (არაკომერციულ) იურიდიულ პირს შორის კლასიკური ფუნქციური სახესხვაობისა, როგორც უკვე აღინიშნა, რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუციონალიზაციის განმსაზღვრელი მოქმედი ქართული კანონმდებლობის ფარგლებში, არ არსებობს.

მეორე მნიშვნელოვანი საკითხი, რომელიც სახელმწიფოსა და რელიგიური გაერთიანებების ურთიერთმიმართების კონტექსტში საინტერესოა, არის რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციის წინა პირობები, განსაზღვრული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1509¹ მუხლის მე-4 პუნქტით, რომელიც ადგენს, რომ „საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მმართველობის სფეროში მოქმედი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო უფლებამოსილია საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად დაარეგისტრიროს საქართველოსთან ისტორიული კავშირის მქონე რელიგიური მიმდინარეობა ან ის რელიგიური მიმდინარეობა, რომელიც ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყნებში კანონმდებლობით მიჩნეულია რელიგიად“. რამდენადაც რელიგიის ერთმნიშვნელოვანი დეფინიცია სამართლებრივ კონტექსტში რეალურად არ არსებობს, ციტირებული წინადადების უკანასკნელი ალტერნატივა, სავარაუდოდ, უნდა განიმარტოს როგორც საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს უფლებამოსილება, დაარეგისტრიროს რელიგიურ გაერთიანებად იმ რელიგიის მიმდევრები, რომელნიც რეგისტრირებული არიან ამავე ფორმით ევროსაბჭოს წევრ ქვეყნებში. რაც შეეხება მეორე ალტერნატივას – დაარეგისტრიროს სსიპ-ად „საქართველოსთან ისტორიული კავშირის მქონე რელიგიური მიმდინარეობა“, მისი შემადგენლობა აბსტრაქტულია და არც ისე მარტივი დილემის წინაშე აყენებს საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოს (დაადგინოს რომელიმე რელიგიურ გაერთიანებასთან საქართველოს ისტორიული კავშირის ფაქტი), რომლის კომპეტენციებს ისტორიული წყაროების/კავშირების მოკვლევა-ანალიტიკა ნაკლებად განეკუთვნება. შესაბამისად, სსიპ-ად რეგისტრაციის 1509¹ მუხლის შემადგენლობა, რომელიც რელიგიური გაერთიანებების სსიპ-ის სახით რეგისტრაციის წინა პირობებს განსაზღვრავს, შინაარსობრივად, და თუნდაც საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით, დასახვეწია. უმჯობესია, რელიგიური გაერთიანებების სტატუსის განცალკევებული, სპეციალური კანონით სრულყოფილი რეგულაცია, რომელიც საკანონმდებლო ტექნიკის თვალსაზრისით უკეთეს ვერსიას შექმნის, ვიდრე მისი (რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივი სტატუსი) მხოლოდ სამოქალაქო კოდექსის ორი მუხლით რეგულირების სქემა, განცალკევებული სპეციალური კანონის არარსებობის ფონზე.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, დასახვეწია არა მხოლოდ 1509¹ მუხლი, არამედ, ზოგადად, რელიგიისა და სახელმწიფოს ურთიერთმიმართების/ურთიერთობის თანამედროვე ქართული სამართლებრივი ნორმატივები, რომელიც რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივ სტატუსს მხოლოდ ნომინალურად უზრუნველყოფს: საქართველოს კონსტიტუციის მინიმუმ სამი მუხლი საუბრობს რელიგიის თავისუფლებაზე და აღიარებს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლებას, მაგრამ მათი რეალიზაციის სტანდარტები (გარდა მხოლოდ რეგისტრაციის პროცესის მარეგულირებელი სსკ-ის ორი მუხლისა) არ არის დაკონკრეტებული მოქმედი კანონმდებლობით.

დასკვნა

სტატიით განხილული სამივე მოდელი სამეულად დანაწევრებულ სამართლებრივ კონსტრუქციას ქმნის მხოლოდ პირობითად, მათი ცალკეული მახასიათებლების კომპლაცია სავსებით შესაძლებელია. მოქმედი ქართული სამართლებრივი სქემის რომელიმე მოდელისადმი განკუთვნიება რთულია. მით უმეტეს, იმ ფონზე, როდესაც მართლმადიდებელი ეკლესიის გარდა სხვა რელიგიური გაერთიანებების რელიგიის კორპორაციული თავისუფლების რეალიზაციის სამართლებრივი ფორმატი ქართული კანონმდებლობით მხოლოდ სამი სახის ორგანიზაციული ფორმით (სსიპ, ა(ა)იპ, არარეგისტრირებული კავშირი) რეგისტრაციის შესაძლებლობის გარდა, სამწუხაროდ, სხვას არაფერს მოიცავს. უცნაურ სისტემას ქმნის ასევე მართლმადიდებელი ეკლესიის ინსტიტუციის საბიუჯეტო დაფინანსების მოქმედი სქემა, რომელიც არანაირ ფინანსურ კონტროლს არ ითვალისწინებს (საბიუჯეტო დაფინანსება მოქმედი კანონმდებლობით სხვა რელიგიურ გაერთიანებებზე არ ვრცელდება). ზოგადად, რელიგიური გაერთიანებების დაფინანსების საკითხი სახელმწიფოს შიდაანაციონალური ავტონომიის სფეროს განეკუთვნება. შესაბამისად, დაფინანსების სქემის განსაზღვრისას სახელმწიფო მხოლოდ ორ პრინციპს უნდა დაეყრდნოს: სახელმწიფოებრივი ნეიტრალიტეტი და ტოლერანტობა. ამ თვალსაზრისით, რელიგიური გაერთიანებების (მართლმადიდებელი ეკლესიის ინსტიტუციის ჩათვლით) დაფინანსების ან თვითდაფინანსების რეგულირების საკითხთან დაკავშირებით ქართული კანონმდებლობა კვლავ დუმს. რელიგიური გაერთიანებების სსიპ-ად რეგისტრაციის ნოვაცია, როგორც ჩანს, მიზნად ისახავდა რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუციონალიზაციის (forum externum) ქართული სქემის შექმნას, თავის მხრივ, რომელიც, როგორც უკვე არაერთხელ აღინიშნა, გარდა უშუალოდ რეგისტრაციის პროცედურისა, მოქმედი კანონმდებლობით, ჯერჯერობით სხვას არაფერს ეხება. მსგავსი სამართლებრივი ვაკუუმი, სახელმწიფო რელიგიად აღიარებული ქრისტიანული კონფესიების სტატიით აღწერილ ერთ-ერთ სამართლებრივ მოდელშიც (სახელმწიფო ეკლესია, ანუ დომინანტი ეკლესია) არ შეინიშნება.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ სამართლებრივ რეალობაში, აბსოლუტურად დაუმუშავებელია რელიგიის კორპორაციული თავისუფლების რეალიზაციის (იგულისხმება რელიგიის თავისუფლების არა forum internum ანუ შიდა სფერო, არამედ გარე სფერო – forum externum) საკითხი (რელიგიური გაერთიანებებისათვის, გარდა საქართველოს მართლმადიდებელი ავტოკეფალური ეკლესიისა). ამ თვალსაზრისით, სახელმწიფოსა და რელიგიის ურთიერთმიმართების ქართული სამართლებრივი სქემა სერიოზულ ხარვეზებს შეიცავს და აუცილებელია მისი დახვეწა სახელმწიფოსა და რელიგიური გაერთიანებების ურთიერთობის ახალი სამართლებრივი მოდელის შემუშავებით. ახალი მოდელის შემუშავება უნდა მოხდეს ყველა დაინტერესებული პირის (საქართველოში წარმოდგენილი ყველა რელიგიური გაერთიანების/კონფესიის, მათ შორის, ცხადია, საქართველოს მართლმადიდებელი ავტოკეფალური ეკლესიის) ინტერესების გათვალისწინებით, მათი ურთიერთდიალოგის, სახელმწიფოსა და რელიგიის ურთიერთმიმართების სამივე თანამედროვე მოდელის დეტალური ანალიზის საფუძველზე და საჯაროობის პრინციპის დაცვით: საკანონმდებლო წინადადებების/პროექტების განხილვის ეტაპზე, თუნდაც საჯარო დისკუსიების წარმართვის მეშვეობით, საქართველოს მრავალეთნიკური და მრავალკონფესიური მოსახლეობის სრული ჩართულობის უზრუნველყოფით.

თავისთავად, ქრისტიანობის დომინანტი როლი (მაგ., საბერძნეთი, გაერთიანებული სამეფო სახელმწიფო ანგლიკანური ეკლესიით სათავეში ან სკანდინავიის ქვეყნები ევანგელისტურ-ლუთერანული სახელმწიფო ეკლესიის ფონზე), როგორც უკვე აღინიშნა, განპირობებულია ისტორიული კონტექსტით, რომელიც, ისევე, როგორც ფრანგული ლაიცისტური (მკვეთრი გამიჯვნის) ან გერმანული კოოპერაციის მოდელი, თანამედროვე პლურალისტურ საზოგადოებაში, თავად სეკულარიზმის პლურალისტური კონტექსტის გათვალისწინებით, პარადოქსულია, მაგრამ არ ქმნის წინააღმდეგობას რელიგიის თავისუფლების სფეროში მოქმედ ევროკავშირის სამართლებრივი სტანდარტების ფარგლებში (სეკულარიზმის პლურალისტურ გაგებაში, თავსდება როგორც ფრანგული ლაიციაში ან ვატიკანის ქალაქ-სახელმწიფოს არსებობა, აგრეთვე, რელიგიური გაერთიანებების სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსების სქემა და ა.შ.). მსგავსი ისტორიულ-კულტურული განპირობებულობით ახსნადი ფენომენია ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის დომინანტი როლი საქართველოში. უდავოა, რომ ქართული სახელმწიფოებრიობის და ზოგადად სოციუმის კულტურული იდენტიტეტის ჩამოყალიბებაში, პირველი საუკუნეებიდანვე ქრისტიანობამ განსაკუთრებული ფუნქცია შეასრულა. ამ თვალსაზრისით, ქართული სოციუმის უმრავლესობის არჩევანი მართლმადიდებლური ქრისტიანობისა, როგორც დომინანტი რელიგიური მიმდინარეობისადმი, სავსებით ლოგიკური და გასაგებია. ამ არჩევანის თავისუფლების რეალიზაციის მასშტაბი პლურალისტურ გარემოში სხვა კონფესიებისადმი შემწყნარებლობის და ტოლერანტობის პრინციპის უზრუნველყოფით უნდა დაბალანსდეს. პრინციპით, რომელიც როგორც პოლიტიკური, ასევე ქრისტიანული ეთიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სეგმენტს წარმოადგენს. საქართველო ყოველთვის იყო მულტიკონფესიური, რომელშიც ქრისტიანობა, დამოუკიდებელი და ეკლესიისაგან გამიჯნული სახელმწიფო ხელისუფლების მმართველობის პარალელურად, საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის სახით და მისი პერსონალური „ოფიციალური თეოლოგიით“ თავისებურ მახალანსებელ ფუნქციას ასრულებდა. პოსტსაბჭოური ქართული რეალობა ამ თვალსაზრისით, იურგენ ჰაბერმასისეული⁶⁶ პოსტსეკულარული პოლიტიკურ-სამართლებრივი რეალობისგან ჯერჯერობით მკვეთრად განსხვავდება, რაც პოლიტიკური და ქრისტიანული ეთიკის ხელახალი გააზრების და ეკლესიის და სახელმწიფოს უფლებამოსილებების გამიჯვნის საფუძველზე, ქართულ სამართლებრივ სისტემაში რელიგიის კორპორაციული თავისუფლების უზრუნველყოფი სამართლებრივი მექანიზმების დანერგვით (ქართული კულტურული იდენტიტეტის გათვალისწინებით, ერთ-ერთი ევროპული მოდელის ან თუნდაც მათი მახასიათებლების კომპილაციის შედეგად ქართული მოდელის შემუშავება) უნდა განვითარდეს. განახლებულ სამართლებრივ ფორმატში, თანამედროვე სტანდარტების ფონზე (ტოლერანტობის პრინციპი, სახელმწიფოებრივი ნეიტრალიტეტი) უნდა დაიხვეწოს რელიგიის და სახელმწიფოს გამიჯვნის ის მოდელი, რომელიც პოლიტიკური კონსენსუსის სახით არსებობს და არსებობდა ისტორიულად. ამ პროცესში შესაძლოა არც გამოირიცხოს საქართველოს ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ერთგვარი დომინანტი როლი კულტურულ და საგანმანათლებლო სფეროებში სახელმწიფოსთან თანამშრომლობისას, რაც ასევე თავსებადია რელიგიის თავისუფლების ინსტიტუციონალიზაციის სფეროში მოქმედ ევროპულ სტანდარტებთან, იმ ქვეყნების სახელმწიფოებრივ არეალში, რომელთა ეროვნული კულტურა ისტორიულად, ძირითადად, ქრისტიანულ ღირებულებებს ეფუძნება.

⁶⁶ Habermas, Jürgen, *Glauben und Wissen*, Frankfurt 2001, S. 13.; Walter, Christian, *Religionsverfassungsrecht*, Tübingen 2006, S. 607 ff.